

Ebû Süleymân Dâvûd b. Ebi'l-Fazl Muhammed el-Benâkitî, *Târîh-i Benâkitî (Ravzatü üli'l-elbâb fî tevârîhi'l-ekâbir ve'l-ensâb)*, İstanbul: Ayasofya Kütüphanesi, Âşir Efendi Koleksiyonu/00254.

Tarikh al-Banakitî

Merve YETİŞ

Uzman | Master

Bağımsız Araştırmacı

Independent Researcher

Muğla, Türkiye

merveyetis1989@gmail.com | 0009-0000-3048-6265

Makale Bilgileri | Article Information

Makale Türü: Kitap İncelemesi

Geliş Tarihi | Received: 28.05.2024

Yayın Tarihi | Published: 30.06.2024

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Katkı Oranı | Contribution Rate: M.Y. % 100

Etik Beyanı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansman: Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Article Type: Book Review

Kabul Tarihi | Accepted: 23.06.2024

Yayın Sezonu | Pub Season: Haziran-June

Plagiarism: The paper has been reviewed by at least two referees and scanned via software.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Lisans | Copyright: CC BY-NC 4.0

Ethical Statement: Ethical principles were followed during the preparation of this study.

Declaration of Interests: The author(s) have no conflicts of interest to declare.

Funding: No funds, grants, or other support was received.

Atıf | Citation: Yetiş, M. (2024). Ebû Süleymân Dâvûd b. Ebi'l-Fazl Muhammed el-Benâkitî, *Târîh-i Benâkitî (Ravzatü üli'l-elbâb fî tevârîhi'l-ekâbir ve'l-ensâb)*, İstanbul: Ayasofya Kütüphanesi, Âşir Efendi Koleksiyonu/00254. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 25(54), 166-171.

Gazan Han, Olcaytu Han ve Ebû Sa'îd Bahadır Han döneminin önemli şair ve tarihçilerinden olan Ebû Süleymân Dâvûd b. Ebi'l-Fazl Muhammed el-Benâkitî, 7./13. yüzyılın ikinci yarısında Mâverâünnehir'de bulunan Seyhun Nehri kenarındaki Benâket şehrinde dünyaya geldi. Gazan Han (1295-1304) döneminde hükümdarın iltifatına mazhar olup devlet görevlerinde bulundu. Gazan Han'dan sonra hükümdarlık tahtına geçen Olcaytu Han (1304-1316) zamanında saraydaki itibarı azaldı. Fakat daha sonra başa geçen Ebû Sa'îd Bahadır Han'ın (1317-1335) hükümdarlığı döneminde tekrar eski itibarını kazandı. Benâkitî, Gazan Han döneminde yazmaya başladığı eserini bu dönemde tamamlayarak Ebû Sa'îd Bahadır Han'a sundu.

Benâkitî tarafından kaleme alınan “*Ravzatü üli'l-elbâb fî tevârihi'l-ekâbir ve'l-ensâb*”, bilinen adıyla “*Târih-i Benâkitî*” adlı eser İlhanlı Devleti döneminden günümüze ulaşan önemli kaynaklardan biridir. Eserin elimizdeki en iyi korunmuş nüshalarında biri Ayasofya Müzesi'nde Âşir Efendi/00254 koleksiyon numarasıyla muhafaza edilmektedir. Nesta'lik hattıyla yazılan eser 230 sayfadan oluşmaktadır. Benâkitî bu nüshanın giriş kısmında eserin yazılma gerekçesini; “*Farklı ilimlerden çeşitli konularda kitaplar yazdım. Tarih ve kavimler hakkında bir kitap yazmak aklıma geldi... her kitaptan okudum, her tarihçiden ve vakanüvisten duyduğum özellikle Câmi'u't-tevârih gibi kitaplardan istifade ederek bir kitap meydana getirdim.*” şeklinde ifade etmiştir.¹

Benâkitî'nin *Câmi'u't-tevârih*, *Târih-i Cibângüşâ* ve dönemin önemli birçok eserinden istifade ile Ortaçağ tarih yazım tarzına uygun olarak kaleme aldığı eser, Hz. Âdem'den İlhanlı hükümdarı Ebu Sa'îd Bahadır Han'ın tahta çıkmasına kadar geniş bir tarih aralığını kapsamaktadır. Eser, genel manada bir mukaddime ve dokuz bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölüm: Benâkitî bu bölümde Hz. Âdem'in ilk yıllarından Hz. İbrâhim'in ömrünün sonuna kadar geçen süre zarfında yaşamış olan peygamberler, vasileri ve hükümdarların tarihi, nesepleri ve şubeleri hakkında bilgi vermektedir. Yazar bu kişileri iki tabakaya ayırıp sayılarını 20 olarak aktarmıştır. Bu kişilerin toplam ömürleri ise 4836 yıl olarak verilmiştir. Benâkitî devamında Birinci tabaka başlığı altında Hz. Nûh'a kadar Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'nın çocuklarını anlatmaktadır. Bunların sayıları 10, ömürleri ise bir rivayete göre 2380 yıl diğer bir rivayete göre ise 2592 yıl olarak verilmiştir. Yazar ikinci tabaka başlığı altında ise Hz. Nûh'un oğlu Sam'dan Hz. İbrâhim'e kadar olan kişileri anlatmaktadır. Bunların sayılarının 10, ömürlerinin ise 2478 yıl, bazı rivayetlere göre ise 2246 veya 2996 yıl olduğu belirtilmektedir.

İkinci Bölüm: Benâkitî bu bölümde Fars melikleri ve onların döneminde yaşamış olan peygamberler ve hakimler hakkında bilgi vermektedir. Keyümers'in hükümdarlığının ilk yıllarından başlayarak son Acem Meliki olan Yezdücerd Şehriyar'ın hükümdarlığının sonlarına kadar olan dönemi ele almaktadır. Bu hükümdarlar dört tabaka, sayıları 608 kişidir. Hükümdarlık süreleri 3644 yıl 4 ay 3 gündür. Birinci tabaka Pişdâdiler, ikinci tabaka Keyâniler, üçüncü tabaka Aşkâniler (Part İmparatorluğu), dördüncü tabaka ise Sâsâniler (Sâsânî İmparatorluğu) idi.

¹ Ebû Süleymân Dâvûd b. Ebi'l-Fazl Muhammed el-Benâkitî, *Târih-i Benâkitî (Ravzatü üli'l-elbâb fî tevârihi'l-ekâbir ve'l-ensâb)* (İstanbul: Ayasofya Kütüphanesi, Âşir Efendi Koleksiyonu/00254), 1.

Benâkîti devamında bu devletlerin hükümdarlarının sayısı ve hükümdarlık süreleri hakkında şu bilgileri vermektedir. Pişdâdîler'in on bir hükümdarı vardı ve hükümdarlık süreleri 2485 yıl idi. Keyânîler'in dokuz padişahı vardı. Padişahlık süreleri 707 yıl idi. Aşkânîler'in (Part İmparatorluğu) on altı hükümdarı vardı ve hükümdarlık süreleri 340 yıl, bir rivayete göre ise 362 yıl idi. Sâsânîler'in yirmi sekiz hükümdarı vardı. Onların padişahlık süresi 531 yıl 4 ay 3 gün idi.

Üçüncü Bölüm: Hz. Muhammed (s.a.v.) ve İslam dininin ilk yıllarının konu edinildiği bu bölümde Benâkîti, Hz. İbrâhim'e kadar Hz. Muhammed'in nesebi, dört Halife döneminden Abbâsîlerin son halifesi Müsta'sım-Billâh'a kadar İslam tarihini ele almaktadır. Benâkîti, bunların üç tabaka, sayılarının ise 57 kişi olduğunu belirtmektedir. Hükümdarlık sürelerini ise 356 yıl şeklinde vermektedir.

Birinci tabaka başlığı altında Hz. Muhammed, Hulefâ-yi Râşidîn, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin ve evlatları anlatılmaktadır. Bunların sayıları 7, halifelik süreleri ise 41 yıl 2 ay 5 gün olarak verilmiştir. İkinci tabaka başlığı altında Emevî hükümdarları anlatılmaktadır. Bunların sayıları dört, hükümdarlık süreleri ise 91 yıl 1 ay 22 gün idi. Üçüncü tabaka başlığı altında Abbâsî halifeleri anlatılmaktadır. Onların sayıları 37, hükümdarlık süreleri 523 yıl 11 ay 1 gün olarak verilmiştir.

Dördüncü Bölüm: Bu bölüm altında Abbâsîler döneminde İran'da bağımsız şekilde hüküm süren padişahların tarihi anlatılmaktadır. Bunlar yedi tabaka ve 69 hükümdardan müteşekkil idi. Hükümdarlık süreleri Ya'küb bin Leys es-Saffâr'ın ortaya çıkmasından Hürşah Molla Hâdî döneminin sonuna kadar 400 yıl idi. Birinci tabaka Saffârîler; ikinci tabaka Sâmânîler; üçüncü tabaka Deylemîler; dördüncü tabaka Gazneliler; beşinci tabaka Selçuklular; altıncı tabaka Harzemşahlar; yedinci tabaka ise Kuhistan Melikleri idi.

Bu tabakalar ve hükümdarlık süreleri hakkında Benâkîti şunları aktarmaktadır. Saffârîler'in üç hükümdarı vardı. Bunların hükümdarlık süresi 40 yıl 5 ay idi. Sâmânîler'in on hükümdarı vardı. Bunların hükümdarlık süresi 103 yıl 2 ay 15 gün idi. Deylemîler'in 15 hükümdarı vardı. Bunların padişahlık süreleri 185 yıl 3 ay idi. Gazneliler'in 16 hükümdarı vardı. Bunların hükümdarlık süresi 140 yıl 6 ay idi. Selçuklular'ın 14 hükümdarı vardı. Bunların hükümdarlık süresi 139 yıl 7 ay idi. Harzemşahlar'ın 8 hükümdarı vardı. Bunların hükümdarlık süresi 138 yıl idi. Kuhistan Melikleri, Molla Hâdî olarak da bilinmektedirler. Bunların 8 hükümdarı vardı ve Hükümdarlık süreleri de 177 yıl idi.

Beşinci Bölüm: Genel manada Yahudi tarihinin konu edinildiği bu bölümde Benâkîti; Hz. Mûsâ'dan Yahudilerin son hükümdarı Mutina'ya kadar Yahudi peygamber ve krallarının tarihini anlatmaktadır. Nebukadnezar tarafından Sıddıkiyan (Sadıklar) olarak isimlendirilen bu taife üç tabakadır. Sayıları 59, hükümdarlık süreleri 941 yıl 6 aydır.

Birinci taife: Bu başlık altında Hz. Mûsâ'dan Arapça Tâlût denilen Şaul'un oğlu İşboşet'e kadar olan hükümdarların tarihi anlatılmaktadır. Bunların sayıları 19, hükümdarlık süreleri 500 yıl idi. İkinci taife: Bu başlık altında Nebukadnezar tarafından helak edilen Mutina'ya kadar Hz. Dâvûd ve çocukları konu edilmiştir. Bunların sayıları 2, hükümdarlık süreleri 441 buçuk yıl idi. Üçüncü taife: Bu başlık altında Perd'am bin Mevat'tan Yahudilerin son hükümdarı Huşih bin İlam'a kadar

Yahudi tarihi anlatılmaktadır. Bunların 19 hükümdarı vardı. Hükümdarlık süreleri 261 yıl 9 ay 7 gün idi.

Altıncı Bölüm: Bu bölümde; Hz. Dâvûd'a kadar Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'in nesebi, Frank ve Hristiyanların tarihi anlatılmaktadır. Bu başlık altında Hristiyan halifeleri olan Frank, Kısran ve Baban'ların memleketlerinin zikri konu edinilmektedir. Bunlar Kısran ve Baban olmak üzere iki taifedirler. Kısranların hükümdarlarının sayısı 101, Baban'ların hükümdarlarının sayısı 202 kişi idi. Onların hükümdarlık süreleri 1337 yıl idi. Bu kısım iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Frank ve Ermeni vilayetleri, denizler, sahiller, adalar ve hükümdarlarının tarihi anlatılmaktadır. Bu bölüm üç fasıl altında incelenmektedir. Birinci fasılda; Ermeni vilayetlerinin sınırları, ikinci fasıl; Franklar ile onların deniz ve adalarının tasviri, üçüncü fasıl; Büyük Roma'nın kurucusu olan Romulus'tan Augustos döneminde kadar olan 422 yıllık sürede başa geçen hükümdarların zikri konu edinilmiştir.

İkinci bölüm; Hristiyan kavimlerinin Hz. İsa hakkındaki itikatları, Hz. İsa'nın halifeleri olan Baban'ların zikri konu edinilmiştir. Bu bölüm üç fasla ayrılmıştır. Birinci fasılda; Hristiyan kavimlerin Hz. İsa hakkındaki itikatları anlatılmaktadır. İkinci fasılda; Frank padişahları ve ileri gelenlerinin mertebeleri. Üçüncü fasılda; Hz. İsa'nın peygamberliği, Hz. Meryem ile Hz. Dâvûd'un bağlantısı, Hz. İsa'nın halifesi olan Babanlar'ın cülusu hakkında bilgi verilmektedir.

Yedinci Bölüm: Bu bölümde; Hinduların tarihi ve memleketleri, Hindistan ülkesi ve Basdev'den Sultan Alâeddin'e kadar Hint sultanlarının zikri konu edinilmektedir. Bunlar Müslüman ve Hindu olmak üzere iki taifedir. Hükümdarlarının sayıları 23 ve hükümdarlık süreleri 1200 yıl idi. Bu kısım üç fasla ayrılmıştır. Birinci fasıl; Hindistan memleketi ve devirlerinin hesaplanması. İkinci fasıl; Şamguni'nin veladet tarihi ve reenkarnasyon, yeniden doğuş, dönüşüm ve resakh dininin statüsü ve otoriteleri; Üçüncü fasıl; Hindistan hükümdarlarının tarihi. Bunlar Müslüman ve Hindu olmak üzere iki taifedirler. Hindu hükümdarların sayı 10, hükümdarlık süreleri ise 700 yıl idi. Müslüman hükümdarların sayısı 13, hükümdarlık süreleri ise 300 yıl idi.

Sekizinci Bölüm: Hitay tarihi bölümünde, Hitayların ilk kralı Pangu'dan Cengiz Han ve evlatlarının savaştıkları son kralları Altan Han olarak bilinen Shaodi Shouxu dönemine kadar ele alınmıştır. Hitay hükümdarları otuz altı tabaka olup sayıları 305 idi. Hitay halkına göre, Hitay padişahlarının hükümdarlık süresi 42875 yıl sürmüştür. Bu bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci Kısım: Hitay memleketi, dönemleri, kavimleri ve inançları hakkındadır. İkinci Kısım: Hitay padişahları hakkındadır.

Dokuzuncu Bölüm: Benâkî bu bölüm altında; Moğol tarihi ve Cengiz Han'ın nesebi, Cengiz Han'ın tarih sahnesine çıkışı, İran topraklarının ele geçirilmesi ve Cengiz Han'ın çocukları hakkında 717/1317 yılının 5. ayının 15. gününe kadar olan tarihsel süreci anlatmaktadır.

Araştırmacılar tarafından genel manada Câmî'ü't-tevârih'in muhtasar bir kopyası olarak görülen eser, taşıdığı bazı özellikler ve bahusus farklı kaynaklarda rastlanılmayan İlhanlı dönemine dair ihtiva ettiği bilgiler nedeniyle oldukça önem arz etmektedir. Özellikle Benâkî'nin Olcaytu Han dönemine tekabül eden

703/1304'den 717/1317 yılına kadar aktardığı bilgiler bu hükümdar dönemine ait elimizdeki en eski bilgilerdir.

Ayrıca, Benâkitî, Moğol hâkimiyetiyle birlikte İran'da siyasal ve sosyal düzenin değişmesi, farklı kavim ve milletlere hoşgörülü bir politika takip edilmesinin etkisiyle eserinde, dini taassuptan arı bir şekilde gayrimüslim milletlere yer vermiştir. *Târīh-i Benâkitî*'nin yarısından fazlası, yani son beş bölümünün Müslüman olmayan halklara ayrılmış olması eserin önemini artıran bir diğer özelliğidir. Bu bölümlerde Roma İmparatorları ve Papa'ları da içeren Avrupa milletleri, Yahudi, Hintli, Çinli ve Moğol gibi gayrimüslim halklar hakkında bilgi bulunmaktadır. Diğer bir deyişle Benâkitî eserinde İslam devletlerinin sınırları dışında yaşayan gayrimüslimlerin yerleşim yerleri, nüfusları ve tarihleri hakkında diğer kitapların ihtiva etmediği kadar detaylı bilgi vermiştir. Eserde yukarıda adı geçen milletlere ilave olarak Portekizliler, Lehistanlılar, İngiltere, İrlanda, İskoçya, Katalonya, Lambordiya ve Paris hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca eser, Romulus'tan sonraki Rum İmparatorları, Kutsal Petro'dan kendi yaşadığı dönemdeki Papa'ya kadar Hristiyan din adamları ve Hristiyan Meclis Şûrâsı, İngiltere halkının Papa Olterious zamanında Hristiyan oluşu ve Nestûrîler hakkında da bilgi içermektedir. Bu milletlere dair verilen bilgiler çoğunlukla kısa ve yalın olmasına rağmen yazar konuları dini taassup ve düşmanlıktan uzak bir şekilde aktarmıştır. Benâkitî, aynı tutumu İslam dininin farklı yorumları olan Sünnî, Şîi ve Mu'tezile gibi gruplara dair bilgiler aktarırken de muhafaza etmiş, tüm gruplara saygılı davranarak tarafgirlik göstermekten sakınmıştır. Benâkitî, gayrimüslim milletlere dair aktardığı bilgilerin ekseriyetini *Câmi'u't-tevârīh*'ten edinmesinin yanı sıra İlhanlı sarayında melikü's-suarâ unvanıyla görev yapması nedeniyle saray çalışanları veya adı geçen milletlerden saraya gelen elçiler ve görevlilerden şifahi olarak edindiği bilgileri de aktarmıştır. Kitaba orijinallik katan bu bilgiler, eserin az bir hacme sahip olmasına rağmen Moğol tarihi için muteber bir kaynak olarak kabul görmesini sağlamıştır.

Eserin bir diğer özelliği de yazarın verdiği siyasi ve ahlaki öğütlerdir. Benâkitî eserinde her ne kadar Vassâf Şîrâzî gibi siyasi öğütlere çok yer vermese de, kitabın birçok yerinde nasihatlere rastlanılmaktadır. Benâkitî eserinde özellikle kadim İran hükümdarlarının adaletli olmalarına sık sık değinerek bu yolla mevcut hükümdarların adil olmasını öğütlemiştir. Benâkitî'nin hükümdarlara öğütlediği bir diğer özellik ise arkalarında iyi bir nam bırakmalarındır. Bunun da ancak hükümdarların adil olmalarıyla mümkün olabileceğini belirtmiştir.

Benâkitî'nin tarihi bir bilim olarak görmesi ve tarihten çıkarılabilecek derslere önem vermesi, onun tarih yazım tarzının vakanüvislikten uzaklaşıp betimleyici-eleştirel tarih yazımına yakınlaşmasını sağlamıştır. Diğer taraftan Benâkitî tarihi olayları neden-sonuç ilişkisi içerisinde ele almamış, hadiselerin sebepleri hakkında sınırlı bilgiye yer vermiştir. Ayrıca çağın tarih yazım usulüne uygun olarak siyasi ve askeri konular ön planda tutulurken sosyal hadiseler daha az ele alınmıştır.

Geniş bir zaman diliminin konu edinildiği eserin en mühim özelliklerinden biri de yazımında takip edilen üsluptur. Benâkitî eserini girift cümleler ve muğlak tabirlerden uzak sade bir dille kaleme almıştır. Tarihi olaylar genellikle ay ve yıl şeklinde, bazı yerlerde de gün belirtilerek kaydedilmiştir. Bunlar yapılırken

kronolojiye dikkat edilmiştir. Tarihi olaylara ilave olarak beyit ve hikâyeler eklenmiş olsa da bu aynı dönemde yazılan diğer bazı tarih kitaplarında olduğu gibi tarihi anlatının önüne geçmemiştir. Ayrıca kitapta az da olsa efsanelere yer verilmiştir. Efsane ve gerçek dışı olaylara fazla teveccüh etmemesi ve bunları tarihi olaylara karıştırmaması, tarihe kimlik odaklı bakması ve tarafsız tarih yazımı gibi özellikler Benâkitî'nin tarih yazımının genel özellikleridir.

Son olarak muhtasar bir dünya tarihi olan *Târih-i Benâkitî* adlı eser, gerek sade ve akıcı yazım tarzı gerek döneme dair içerdiği orijinal bilgiler nedeniyle sadece araştırmacıların değil aynı zamanda Moğol tarihini merak edenlerin de birinci dereceden başvuracakları bir kaynak olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

Benâkitî, Ebû Süleymân Dâvûd b. Ebi'l-Fazl Muhammed. *Târih-i Benâkitî (Ravzatü üli'l-elbâb fî tevârîhi'l-ekâbir ve'l-ensâb)*. İstanbul: Ayasofya Kütüphanesi, Âşir Efendi Koleksiyonu/00254.